
תשובה בענין גיור של ילד כשאמו איננה מתכוונת להתגייר (יו"ד רס"ח:ז'-ח')

שאלה: האם מותר לגייר ילד ממוצא רוסי כשאמו איננה מתכוונת להתגייר?

תשובה: העליה הגדולה מרוסיה הביאה איתה בשנים האחרונות ילדים שנולדו מנישואי תערובת, וביניהם כאלה שאינם יהודים לפי ההלכה כיוון שנולדו לאם שאינה יהודיה (אבן העזר ח'ה'). ילדים אלה גדלים בארץ כיהודים: הם נמצאים בחברת ילדים יהודיים, לומדים בבתי ספר יהודיים ועתידיים להתגייס לצה"ל יחד עם שאר בני גילם. יתר על כן, רבים מהוריהם מעוניינים שילדיהם יגוירו. מדיניות הגיור של הרבנות בארץ איננה מקילה על משפחות אלה. הרבנות מסרבת לגייר ילד שאמו אינה יהודיה אלא אם כן ימולאו התנאים הבאים:

א. על האם לעזוב את המשפחה ולהתגורר באולפן לגיור (בדרך כלל בקיבוץ דתי) לתקופה של כששה עד תשעה חודשים.

ב. על הילדים ללמוד בבתי ספר דתיים או חרדיים.

ג. האב, שהוא כבר יהודי, נדרש לשמור מצוות בהתאם לדרישותיה של הרבנות. המכון לגיור של התנועה המסורתית מקבל בקשות לגייר ילדים שנולדו לאם שאינה יהודיה ואינה מתכוונת להתגייר – זהו הרקע לשאלה הנ"ל.

א) "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין"

הסוגיא התלמודית העיקרית בשאלת גיור קטנים נמצאת בבבלי כתובות י"א ע"א:

אמר רב הונא: גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין. מאי קא משמע לן? דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. תנינא: זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפניו... אמר רב יוסף: הגדילו יכולין למחות... כיוון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה שוב אינה יכולה למחות.

סוגיית התלמוד בנויה סביב שתי מימרות, האחת של רב הונא, "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין", והשניה של רב יוסף: "הגדילו יכולין למחות",

שמתייחסת למימרא של רב הונא¹. המימרא של רב הונא "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין" היא כללית ביותר ולא ברור על איזה מקרה נאמרה.

1. לפי רש"י דברי רב הונא מתייחסים למקרה "שאיין לו אב ואמו הביאתו להתגייר". דברי רש"י נתפרשו באופנים שונים:²

א. אם אביו מביאו אין צורך בדעת בית דין, אך אם אמו מביאתו יש צורך בדעת בית דין כדי לגיירו.³ וכן פסק ר' יוסף קארו בשלחן ערוך יורה דעה רס"ח:ז': "עובד כוכבים קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו, ואם אין לו אב ובא להתגייר או אמו מביאתו להתגייר בית דין מגיירים אותו".

ב. אם אביו ואמו מביאים אותו אף על פי שאינם מתיגיירים עימו נוח לו במה שעושים לו אביו ואמו ואין צורך בדעת בית דין, אבל אם רק אחד מהוריו מביאו צריך דעת בית דין.⁴

ג. אם אחד מהוריו מתיגייר עימו אין צורך בדעת בית דין שנחו לו לעשות מה שאביו או אמו עושים.⁵

ד. הריטב"א גרס גירסא אחרת בדברי רש"י. לפי גירסא זו, אפילו אם אביו ואמו הביאוהו להתגייר, כל זמן שלא נתגיירו עימו צריך דעת בית דין: "פירש רש"י ז"ל שהביאו אותו אביו ואמו לבית דין לגיירו אף על פי שלא נתגיירו הם ואף על פי שהוא אין בו דעת כלל מטבילין אותו על דעת בית דין".⁶

2. המרדכי מביא את דברי הראב"ה שסובר שהמימרא של רב הונא נאמרה על קטן שבא להתגייר מעצמו:

גרסינן פרק קמא דכתובות גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין. מצאתי כתוב [בשם] רבי אבי"ה דאיירי כגון שאמר גיירוני וקא משמע לן אף על גב דאין לו דעת שומעין לו דזכות הוא לו, אבל אם אין רוצה אינו גר...⁷

זו גם דעתו של הרא"ה:

והרא"ה פירש וזה לשונו: מטבילין אותו על דעת בית דין: פירוש, כשבא לפנינו להתגייר ורוצה מעצמו בדבר ואף על גב דדעתיה לא חשיב מקבלין אותו על דעת בית דין דזכות הוא וזכין לאדם שלא בפניו.⁸

3. דברי רב הונא נאמרו על קטן שאין לו הורים ובית דין מגיירים אותו: ביוזמתם:

גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין: פירוש, אף על פי שאין לו אב ואם, כגון תינוק שנמצא מושלך או ששבו ישראל קטני פלשתים בית דין מלין אותם והם כישראל לכל דבר.⁹

(ב) "מאי קא משמע לן? דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו"

לדעת התלמוד חידושו של רב הונא הוא שהגיור הוא זכות לקטן ולכן אף על פי שאין בו דעת והוא כמי שאיננו לפנינו, יכולים בית דין לגייר אותו על פי העיקרון של "זכין לאדם שלא בפניו". כלל זה אומר שכל פעולה שהיא זכות גמורה לאדם וברור שהוא ירצה בה, יכול גם אדם אחר לזכות בה עבורו שלא מדעתו. בגדר זכיה זו יש מחלוקת ראשונים. יש הסוברים שזכיה זו היא מטעם שליחות¹⁰ ובדבר שהוא זכות לו "אגן סהדי" [= אנו עדים] שנוח לו שיהא חברו שלוחו ונחשב כאילו עשאו שליח לזכות עבורו. מאידך, יש שסוברים שזכיה על ידי אחרים שלא מדעתו איננה מדין שליחות אלא היא קטגוריה בפני עצמה.¹¹

(ג) האם הגרות על דעת בית דין היא מדאורייתא או מדרבנן?

בשאלה זו ישנן שיטות שונות בראשונים:¹²

1. יש הסוברים שכיוון שזכיה היא מטעם שליחות (בבא מציעא ע"א ע"ב-ע"ב ע"א) ואין שליחות לקטן אלא מדרבנן, הרי שגם הגיור על דעת בית דין הוא רק מדרבנן.¹³

2. ויש שסוברים שקטן שמתגייר על דעת בית דין גיורו הוא מהתורה.¹⁴ ענין זה הוסבר בכמה דרכים:

א. זכיה איננה מדין שליחות ולקטן יש זכיה מהתורה "שבכל התלמוד משמע שיש לו מן התורה זכיה".¹⁵

ב. עובד כוכבים קטן שבא להתגייר נחשב כישראל קטן ואף על פי שאנו אומרים שזכיה היא מטעם שליחות מכל מקום בדבר שהוא זכות גמורה יש לקטן זכיה מהתורה.¹⁶

ג. זכיה בגרות איננה דומה לשאר זכיות, "דמה שבית דין מטבילין אותו, אינם זוכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה".¹⁷ כלומר, בית דין אינו זוכה עבורו בגרות עצמה שהרי הוא זוכה בה בגופו בזה שנהיה ישראל. אולם מאחר שהגרות עצמה היא זכות יכולים בית דין להתערב בתהליך הטכני של הגיור, "דאם היתה חובתו לא היה לבית דין להתמצע להכניס גופו בדבר שיש לו חובה".¹⁸

ד. הזכיה של בית דין עבור הקטן איננה מכח זה שהם פועלים כשליחיו, אלא היא מקנה להם מעמד של אב שבא לגייר את בנו.¹⁹

ד) "אמר רב יוסף: הגדילו יכולים למחות"

גם מימרא זו התפרשה באופנים שונים:

א. גר קטן יכול למחות לכשיגדל בין שנתגייר על דעת בית דין ובין שנתגייר עם אבותיו. זו שיטתו של רש"י: "הגדילו. קטנים שנתגיירו ואפילו עם אביהן: יכולין למחות. ולומר אי אפשר לנו [= איננו רוצים] להיות גרים וחוזרין לסורן". זו גם שיטתו של הרשב"א שסובר שדברי רב יוסף "הגדילו יכולין למחות" מתייחסים לא רק למימרא של רב הונא אלא גם למקרה של מי שנתגיירו בניו ובנותיו עמו.²⁰

ב. גר קטן יכול למחות רק אם התגייר על דעת בית דין, אבל אם נתגיירו אבותיו עימו אינו יכול למחות.²¹

ג. אם התגייר עם אבותיו יכול למחות, אבל אם התגייר על דעת בית דין אינו יכול למחות, שאם כן מה כח בית דין יפה.²²

ד. בשאלה אם יכול למחות משהגדיל נחלקו אמוראים. רב יוסף סובר שאם הגדילו יכולים למחות, אולם רבא ואביי שהיקשו עליו (כתובות י"א ע"א) דוחים את דבריו ואינם סוברים כמותו. והלכה היא שאינו יכול למחות כלל.²³

ה) "כיוון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה שוב אינה יכולה למחות"

אפשרות מחאה זו היא בעייתית משום שאי אפשר לקבוע בדיוק את הרגע שבין קטנות לגדלות,²⁴ זמן שלפניו עדיין איננו יכול למחות ולאחריו המחאה כבר איננה מועילה. על שאלה זו מצאנו בראשונים כמה תשובות:

א. המחאה צריכה להימשך באופן רצוף מזמן הקטנות אל תוך זמן הגדלות כך שלא תהיה שעה אחת בזמן המעבר שבין קטנות לגדלות שלא מיחה בה.²⁵

ב. אם מיחה בזמן שהיה קטן, אף על פי שאז אין מחאתו מועילה לבטל את הגיור, מכל מקום אם עמד במחאתו גם לאחר שגדל, מחאתו מועילה כל זמן שלא התרצה אף על פי שלא מיחה בדיוק בשעת גדלות.²⁶

ג. אם משגדל נהג מנהג יהדות אפילו שעה אחת שוב אינו יכול למחות, אבל כל זמן שלא נהג מנהגי יהדות יכול למחות.²⁷

ד. הוא אינו גר גמור עד שיודיעו לו לאחר שגדל מתן שכרן ועונשן של מצוות. לכן כל זמן שלא הודיעו לו יכול למחות, אבל לאחר שהודיעוהו שוב אינו יכול למחות.²⁸

ו) קבלת מצוות בגר קטן²⁹

רבותינו הראשונים נחלקו גם בענין זה:

א. לדעת הריטב"א אין הודעת מצוות מעכבת בקטן משום שאין בו דעת. "אף על גב דגר בעלמא בעינן שיודיעוהו קלות וחמורות, ההוא למצוה ואינו לעכב, והכא דלאו בר הודעה הוא אינו מעכב."³⁰

ב. לדעת תוספות אין צורך בקבלת מצוות בקטן, אך כשהגדיל יש צורך להשלים את הגיור בקבלת מצוות. אולם קבלה זו איננה צריכה להיעשות במעשה פורמאלי אלא עצם העובדה שהגר איננו מוחה על הגיור שנעשה כשהיה קטן, היא קבלת המצוות, "ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה."³¹

ג. הגרות איננו גמורה עד שמודיעים לו משגדל עונשן ושכרן של מצוות.³² לפי דעה זו קבלת מצוות היא מעשה פורמאלי שנעשה לאחר שגדל.

על פי מה שראינו עד עכשיו, אין שום מניעה לגייר קטן שהוריו מביאים אותו, משום שאנו אומרים שזכות היא לו וזכין לאדם שלא בפניו. השאלה מתי נקרא גיור זה על דעת בית דין, ומתי הגיור הוא על דעת אביו או אמו, תלויה בשיטות הראשונים שהבאנו בפירוש הסוגיא.

ואמנם כך נפסק להלכה ברמב"ם הלכות איסורי ביאה י"ג:ז': "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין שזכות הוא לו". וכן נפסק ביורה דעה רס"ח:ז': "עובד כוכבים קטן אם יש לו אב יכול לגייר אותו ואם אין לו אב ובא להתגייר, או אמו מביאתו להתגייר, מגיירין אותו שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו".

יוצאת דופן היא שיטתו של בעל הלכות גדולות שאיננו פוסק כרב הונא שמגיירים קטן על דעת בית דין,³³ והטור הביא את דבריו ותמה עליו בענין זה:

כתב בעל הלכות: "חרש שוטה וקטן שבאו להתגייר אין מקבלין אותן מפני שאין כשרין להתנות עליהן. אבל קטן אף על פי שאין בו דעת מלין אותו על פי אבותיו". ואיני יודע למה פסק דלא כרב הונא דאמר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין.³⁴

ז) ראשיתה של המחלוקת בענין גיור קטנים

עד המחצית השנייה של המאה הי"ט לא ידוע לנו על מי שאסר לגייר קטנים. אולם עם ריבוי נישואי התערובת וגידול במספרם של יהודים שחדלו לשמור תורה ומצוות, הפך גיור קטנים לנושא שנוי במחלוקת ופוסקים שונים החלו להחמיר ולהסתייג מגיור זה.³⁵

בשנת 1864 אסר הרב יששכר בער אילווי (Illowy) מניו אורלינס על מוהל למול תינוק שנולד לאם נכריה ולאב יהודי בנימוק שהמילה עלולה להטעות אנשים שיחשבו שהילד הוא יהודי לכל דבר, בעוד שלפי ההלכה הוא גוי גמור. כמו כן הכריז הרב אילווי על המוהל שהוא פסול ואסור להיזקק לו. כדי לזכות בתמיכה לעמדתו ולהבאת הענין לדיון ציבורי, פירסם הרב אילווי את פסק ההלכה שלו בכתב העת האורתודוקסי *Der Israelit* שיצא לאור בגרמניה וביקש את תגובותיהם של רבני אירופה.³⁶ כמה רבנים פירסמו את חוות דעתם וביניהם הרב עזריאל הילדסהיימר (1820-1894), ממנהיגי האורתודוקסיה בברלין, שתמך בעמדתו של הרב אילווי. לענייננו יש חשיבות לחילופי האגרות שבין הרב צבי הירש קאלישער (1795-1894), אחד ממבשריה של הציונות הדתית, לבין הרב הילדסהיימר.³⁷

הוויכוח ההלכתי שביניהם לא עסק באופן ישיר בענין גיור קטנים כי אם בשאלה האם מותר למול שלא לשם גרות את בנו של ישראל מנכרית. הרב הילדסהיימר אסר והרב קאלישער לא רק שהתיר את המילה אלא אף ראה בה מצוה. אולם פולמוס זה התגלגל גם לשאלת גיורו של קטן שאמו איננה מתגיירת אתו. במחלוקתם, בולט ההבדל האידיאולוגי שביניהם ביחס לקבלת גרים בכלל. הרב קאלישער היה בדעה שבמשפחות מעורבות יש מצוה לעשות הכל כדי להשיב ליהדות את אלה שנולדו לאב יהודי, ולכן אפילו אם המילה איננה לשם גרות הרי היא צעד ראשון לקראת השבת זרע ישראל למקורו וטוב למול את הבן בעודו קטן על מנת להקל על שיבתו ליהדות בעתיד.³⁸

כי הגם שמדינא הוולד כמותה לענין ייחוס, עם כל זה מצינו כי זרע הקודש ייקרא... ובגלל זה אם יש באפשרות להוציא זרע נשחתה מהטומאה, ולהוציא ממסגר אסיר ולהחזירה אל הקודש, מה טוב ומה נעים חלקינו.

נימוק נוסף שהרב קאלישער מביא הוא שאם נמול את הבנים נקרב גם את האבות שאולי יחזרו בתשובה ויגיירו בעתיד את בניהם. בנוגע לגיור קטנים, מוכיח הרב קאלישער מהסוגיא בכתובות י"א ע"א שמותר לגייר על דעת בית דין את בנה של נכרית אף על פי שהיא אינה מתגיירת. לדעת רש"י דברי רב הונא "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין", מתייחסים למקרה שאין לו אב, ואמו הביאתו להתגייר. הרב קאלישער טוען שחידושו של רב הונא איננו יכול להתייחס למקרה שבו אמו מתגיירת עמו, משום שאז הגיור הוא על דעת אמו ונוח לו במה שאמו עושה ואין צורך בדעת בית דין. לכן צריך לומר שחידושו של רב הונא הוא במקרה

שאמו הביאתו להתגייר ואיננה מתגיירת עמו, שאז מטבילין אותו על דעת בית דין מאחר שזכות היא לו, וזכין לאדם שלא בפניו. כל שכן, אומר הרב קאלישער, שאם אביו מישראל זכות היא לו להתגייר. בענין החשש שמא הילד לא יקבל חינוך יהודי ולא ישמור מצוות, אומר הרב קאלישער שבזמן הזה המציאות היא שיהודים רבים אינם שומרים מצוות

ואפילו הכי הם מלים את הבן בשמחה ואין אנו ערבין זה לזה במה שאין יכולים למחות, אבל ערבין אנחנו זה לזה במה שיכולין לזכותם שלא לדחותם חלילה, ועל כזאת קצת ראוי לומר פושעי ישראל פעמים עושים מצוות כרמון [על פי עירובין י"ט ע"א וחגיגה כ"ז ע"א].

במכתבו לרב הילדסהיימר מוחה הרב קאלישער נגד המקרה שאירע בהמבורג שבו לא התירו הדיינים למול את בנו של ישראל מנכרית אף על פי שההורים הסכימו לגייר את הילד ובכך "דחו אותו בידיים מעדת ישראל" ולדעתו גם כעת ראוי לומר לאב שיטביל את בנו ויגיירו.

לדעתו של הרב הילדסהיימר, יש איסור למול נכרים שלא לשם גיור, וככלל אין לעודד גרים בימינו אלא מצווה לדחותם. בענין גיור קטנים שאמותיהם נכריות, אומר הרב הילדסהיימר שגיור זה איננו זכות לקטן אלא חובה משום שהוא גדל בבית שבו לא יקבל חינוך יהודי ולא ישמור תורה ומצוות, ומאחר שגיור זה הוא חובה לו, אל לנו להתערב בכך ולהכניסו לחובה שלא יעמוד בה:

וגם מאד נראו בעיני החששות שמלין וטובלין את התינוק עתה ובהתגדלו יתנהג בדרכי ישראל פעם אחת ולא יוכל עוד למחות (אף להפוסקים דיכולים למחות) וההיזק כפלי כפליים מהזכות, ומה לנו ולצרה זאת? והראיה שהביא שאנו מלין בני פושעי ישראל שהם גם כן באותו סוג, אתמהה! דלזה אנו מחוייבים ועומדים, אבל בגרים נצטוונו לדחותם ומכל שכן שלא להביא התחייבות גדול כזה כל ימיו לתינוק שלא עשה לנו שום דבר ואנו משימין עליו התחייבות שאין לשער ערכו ואשר קרוב לוודאי שלא יחטא נגדו וגם לא יכיר אפילו אפס קצהו בהתגדלו בבית אמו נכרית.

הוא דוחה את הראיה שהביא הרב קאלישער מהסוגיה בכתובות י"א ע"א. לדעתו אין להוכיח משם שאפשר לגייר כל קטן על דעת בית דין, משום שדבריו של רב הונא "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין" עוסקים במקרה שהקטן נשאר ברשות ישראל או שברור לנו שאמו תחנך אותו חינוך יהודי ראוי.³⁹

ח) גיור קטנים בפסיקה של המאה התשע-עשרה והעשרים

דעות האוסרים

בדורות האחרונים אנו מוצאים פוסקים רבים שמתנגדים לגיורם של ילדים מנישואי תערובת. התנגדות זו מבוססת בעיקר על הטענה שילד שגדל אצל אם שאינה יהודיה לא יקבל חינוך יהודי ולא יתחנך לשמירת מצוות. בגלל עובדה זו יש לאסור את הגיור מהטעמים הבאים:

1. הגיור איננו זכות אלא חובה;
2. בגיור זה אין קבלת מצוות;
3. חשש למחאה ולביטול הגיור.

1) הגיור איננו זכות אלא חובה

הטעם שמגיירים גר קטן על דעת בית דין הוא מפני שהגיור הוא זכות עבורו וזכין לאדם שלא בפניו. אך במקום שלא יגדלו את הילד לשמירת מצוות, אין כאן זכות אלא חובה, משום שאם היה נשאר בגויותו לא היה נענש. זאת היא למשל דעתו של הרב יחיאל יעקב ווינברג (1885-1966) שנשאל בשנת 1949 על מקרה שבו אב יהודי ואם גויה הביאו את בנם לבית דין לשם גיור. הרב ווינברג פסק שאין לגייר אותו:

ועכשיו אדבר על דבר גרות קטן אם אביו ואמו רוצים לגיירו. וידע כבוד תורתו כי בדבר הזה כבר דנו רבותינו גדולי ההוראה בדור שלפנינו וכולם הודו ואמרו שאין לגייר בזמנינו גר קטן אפילו אם אביו ואמו רוצים בכך. ויש כמה וכמה טעמים לדבר... והעיקר שאין בזמנינו שום זכות לקטן שגיירו אותו, ובפרט מי שמתגדל בבית הורים שאינם מקיימים תורה ומצוות והילד גם כן לא יקיים את המצוות שנתחייב בהם על ידי גרות. ואם כן לא זו בלבד שאין הגרות זכות לו, אלא היא חוב גמור, ואסור לגרום חוב לאדם אף על פי שאינו יהודי, ולא עוד אלא שהגרות שהיא חובה לו היא בטלה ומבוטלה ואינו גר כלל...⁴⁰

כך גם פסק לפניו הרב יצחק אלחנן ספקטור (1817-1896) רבה של קובנה ומגדולי המשגיבים בדורו, שאת דעתו בענין הביא הרב ווינברג בתשובתו.⁴¹

2) בגיור זה אין קבלת מצוות

הפוסקים שמעלים נימוק זה טוענים שקבלת מצוות היא מהותו של הגיור ומעכבת אפילו בגיור של קטן. לכן צריך שיהיה ברור לבית דין שמי שמביא את הקטן להתגייר רוצה באמת לחנך אותו חינוך יהודי ולהכניסו לעול מצוות. אבל במקום שאביו שמביאו להתגייר איננו שומר מצוות, ברור הדבר שאין הוא רוצה

להכניס את הקטן לעול מצוות. אם כך, אין הוא מביאו לגיור, שהרי מהותו של הגיור היא קבלת מצוות. זו דעתו של ר' יצחק יעקב רבינוביץ (ר' איצילה פונוביז'ר, 1845-1918) שנשאל הלכה למעשה על יהודי שנולד לו בן מנכרית ורצה לגיירו:

... אבל כאן שאביו ואמו עבריינים הם לכל התורה והם אינם רוצים באמת להכניסו בעול המצוות אחרי שגם הם בעצמם אינם מקיימים, אין זה כהביאו אביו ואמו להתגייר, דהרי הגרות היא קבלת כל התורה כולה ואם כך הוא רק כמו שאנו מכניסים אותו, ולזה אין בידינו כח כמו שמבואר בכתובות (י"א ע"א) דחד מינייהו בעי, או שהוא קצת בר דעת, או כשאביו או אמו רוצים להכניסו...⁴²

נוסף על כך יש לאסור גיור זה מכיוון שהוא חובה ולא זכות כיוון שיעבור על איסורים שבתורה.⁴³

גם הרב קוק טוען שקבלת מצוות מעכבת בגיור קטן. לכן אם הוריו אינם שומרים מצוות, יש להימנע מלגייר אותו משום שאין כאן קבלת מצוות:

... אם כן [מסתבר הדבר שבשבילנו שיש לנו הנחה] דגר קטן צריך שיהיה מדעת אביו או מדעת אמו שאז מטבילין אותו על דעת בית דין, ודאי צריך על כל פנים שאביו או אמו, או שניהם יחד, ימסרו אותו על דעת קבלת המצוות. אבל בענין שהדבר מתברר שאין דעתם כלל לקיים ולהיזהר מאיסורי תורה, [מה זה עוזר] מה שהם מוסרים אותו לגרות על דעת בית דין, [שפשוט שלא עדיפה] מסירתם מאילו מסר את עצמו לגרות במילה וטבילה, שכיוון שחסרה קבלת המצוות אין זו גרות כלל.⁴⁴

הרב קוק מודה שמדברי התוספות (לסנהדרין ס"ח ע"ב סוף ד"ה קטן) לא משמע כן שהרי הם אומרים שקבלת מצוות היא בזה שגדל ולא מיחה: "ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה". מכל מקום, הוא מחזיק בדעתו שאין לגייר באותם מקרים "שעיקר גידולו וחינוכו הוא בענין פריקת עול של קיום מצוות" משום שאז חסרה קבלת מצוות ואין כאן גיור.

3) החשש למחאה ולביטול הגיור

הפוסקים המעלים טענה זאת טוענים שגר קטן יכול למחות לכשיגדל ואז יתברר שהוא נכרי למפרע; מסיבה זו קבעו כמה ראשונים שהגרות היא רק מדרבנן ואין לסמוך על הגיור בדברים שהם מן התורה. וכך כתב הריטב"א לכתובות י"א ע"א (טורים פ"ו-פ"ז) בענין זה:

ויש שפירשו⁴⁵ שאין גרות זה אלא מדבריהם, ואין סומכין עליו לדון כישראל אלא לענין יין נסך ולכל דבר שהוא מדברי סופרים. אבל לענין שחיטה ושאר דברים של תורה אין סומכין עליהם... ותדע דהא קיימא לן דאם הגדילו יכולין למחות ופירש רש"י ז"ל שיכולין למחות וחוזרין למפרע

גוים גמורים ... ואם כן, היאך נסמוך עליהם בשל תורה והיום או מחר יחזור בו, ונמצא גוי גמור למפרע, וישראל אוכל נבלות גמורות על ידו ואשת איש יוצאת בלא גט!

הריטב"א עצמו סובר שהגרות היא מהתורה וסומכין עליו לכל דבר. וזאת משום שאין אנו חוששים שמא ימחה כיוון שהתרגל לשמור מצוות – "דכיון דנתחנך מקטנותו והורגל בתורת ישראל הקדושה מסתמא לא יסור ממנה, [ודבר לא שכיח הוא שימחה, ולכל דבר שלא שכיח לא חוששים] ואפילו מדאורייתא".⁴⁶ בעקבות דברים אלה העלה הרב יצחק יעקב ווייס את השאלה הבאה: על דעתו של הריטב"א אפשר לסמוך במקום שגדל והתחנך בבית ששומר תורה ומצוות והתרגל לחיים אלה. אבל אם לא קיבל חינוך יהודי ראוי, יש בהחלט מקום לחשוש שימחה ושייהפך נכרי למפרע.⁴⁷ שאלה זו קשה במיוחד לדעת אותם פוסקים (כגון יורה דעה רס"ח: ח') שסוברים שכל זמן שלא נהג מנהג יהדות יכול למחות. שהרי לשיטתם יכול למחות גם זמן רב לאחר שיגדל כל זמן שלא נהג כיהודי.

דעות המתירים

1) על בית הדין לשקול כל מקרה לגופו

בסוף המאה הי"ט התיר הרב מרדכי הלוי הורוויץ (1844-1910), רבה של פרנקפורט ע"נ מיין, למול לשם גרות את בנו של ישראל מנכרית.⁴⁸ את נימוקיו בענין זה שלח לר' יצחק אלחנן ספקטור (1817-1896), רבה של קובנה ומגדולי המשיבים בדורו. הנימוקים העיקריים שהעלה להתיר הם:

א. הטענה שאם הילד לא יתחנך לשמירת מצוות, הגיור איננו זכות עבורו איננה רלבנטית באותם מקרים שאביו מביאו להתגייר. שהרי אם אביו מביאו, הגיור איננו על דעת בית דין ואין אנו נזקקים לכלל של "זכין לאדם שלא בפניו" משום שנוח לו במה שעושה אביו. "ואם כן בנידון דידן אין ספק שעל דעת אביו מלין את התינוק ולא צריך שתהיה זכות לקטן, דאף אם חוב הוא לו, ניחא ליה מאי דעביד אביו".⁴⁹

ב. על ידי כך שנגייר את הילד, נקרב את האב ליהדות ונעודדו לשמירת מצוות.

ר' מרדכי הורוויץ חלק על דעתו של ר' יצחק אלחנן שעל בית הדין לגזור ולהתנות את הגיור בכך שהאב יגרש את אשתו הנכרית. לדעתו, על בית הדין לשקול כל מקרה לגופו ולבחון מהי הדרך הנכונה לקרב את האב והילד ליהדות:

אז לפי עניות דעתי טוב שלא לגזור בכלל אלא בכל פרט ופרט יראה המורה באיזה אופן יסור המכשול יותר, ואם לפי דעתו יתקן על ידי שידריך את אבותיו על הדרך התשובה והיראה יתקן, ואם לא, יאמר אסור, כי בגרות כזו אין מדמין מילתא למילתא ולא גברא לגברא...⁴⁹

גם הרב יהודה ליב צירלסון (1860-1941), מנהיגה של "אגודת ישראל" ברומניה ורבה הראשי של בסרביה, התיר בפשטות למול את בנה של נכרית הנשואה לישראל בערכאות, אף על פי שהיא עצמה מסרבת להתגייר. הוא גם טען שצריך להשתדל להשפיע על האב להטביל את הילד לשם גרות מהר ככל האפשר.⁵⁰

2) הגיור הוא זכות לקטן

בשנת 1930 נשאל הרב דוד הלוי הורביץ, רבה של סטניסלב, האם מותר לגייר את בנם של יהודי וגויה שנישאו בנישואים אזרחיים.⁵¹ מורה ההוראה במקומם אסר את הגיור בטענה שהגיור איננו זכות עבורו אלא חובה כיוון שלא ישמור מצוות. הרב דוד הורביץ התנגד לפסק זה, וטען שלבית הדין יש מצווה וחובה לגייר אותו. הוא דחה את הטענה שהחשש שמא לא ישמור מצוות בעתיד הופך את "זכות" הגיור לחובה. ואלה נימוקיו להתיר:

א. הטענה שהגיור איננו זכות לקטן לא נמצאת באף אחד מהראשונים ולא מוזכרת בשלחן ערוך לכן "בודאי מחויבים בית דין לצוות למולו ומה לנו להתחכם נגד מצוות ה' במילתא דהמחבר וגדולי עולם ניחא להו ולא הביאו לחוש לזה אולי יתעשת ויחזור לסורו".

ב. אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו באותה שעה, ועכשיו הוא צדיק.⁵²
ג. אמנם ההורים אינם שומרים מצוות עכשיו, אך גם רשע יכול לחזור בתשובה.
ד. יש זכות גמורה בעצם המילה שנעשית לשם גרות כי חז"ל הירבו בשבח המילה. רבי ישמעאל אומר: "גדולה מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות... גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו" (נדרים ל"א ע"ב), ומסיק הרב דוד הורביץ שמילה היא "מצווה גדולה שאין למעלה הימנה ובודאי מחויב הבית דין לצוות למול את בנה".

גם הרב משה פיינשטיין סובר שהגיור הוא זכות לקטן, ואפילו במקום שלא ברור לנו שיגדל לשמור מצוות, אנו אומרים שזו זכות משום שרשעי ישראל עדיפים מן הנכרים. הרב פיינשטיין נשאל האם מורים שמלמדים בבית ספר יומי חייבים לעזוב את משרתם מפני שבבית הספר לומדים ילדים רבים שנתגירו בגיור רפורמי וקונסרבטיבי ואסור ללמדם תורה. על כך הוא השיב, שאף על פי שהגיור שעברו אינו כלום, אין צורך שיעזבו את בית הספר. אדרבה, עזיבתם את בית הספר עלולה לגרום נזק לחינוך היהודי של כלל התלמידים. הפתרון הטוב ביותר לדעתו הוא להשתדל לגייר את הקטנים על דעת בית דין משום שהגיור הוא זכות להם. "כי מכיון שלומדים בבית ספר דתי אצל מורים יראי שמים" יש סיכויים שיגדלו לשמור תורה ומצוות. ואפילו שיש ספק בכך, מכל מקום ספק זה איננו פוגם בעצם הזכות להיות יהודים משום שעדיף להיות ישראל שעובר עבירות מאשר גוי:

ואף אם לא יתגדלו להיות שומרי תורה מסתבר שהוא זכות, דרשעי ישראל שיש להם קדושת ישראל ומצוותן שעושיין הוא מצווה, והעבירות הוא להם כשגגה, הוא גם כן זכות מלהיות נכרים.⁵³

בתשובה אחרת מגלה הרב פיינשטיין הסתייגות. מצד אחד הוא מפקפק אם אמנם בארה"ב הגיור הוא זכות לקטן, כיוון שסביר שלא ישמור שבת ויעבור על עוד איסורים, אך מצד שני הוא רואה בעצם הגיור זכות משום שאף רשעי ישראל עדיפים מגויים וגם הוא זכות משום שנוח לו במה שעושה אביו. ולכן על אף שהדברים נוטים יותר לצד הזכות, טוב להטבילו שנית לגרות על דעת בית דין לכשיגדל כדי לצאת ידי ספק. הרב פיינשטיין איננו טוען שהחשש שמא הגר לא יקיים מצוות מבטל את הגיור. לדעתו הגיור יהיה תקף גם אם לא יטבול שנית, אלא שהוא מעדיף לצאת ידי ספק.⁵⁴

3) בגיור של קטן אין צורך בקבלת מצוות

הרב שלמה גורן פסק שמותר לבית דין לגייר קטן שאביו יהודי ואמו אינה יהודיה ואיננה מתכוונת להתגייר.⁵⁵ הוא אומר במפורש שבגיור זה "אין צורך בנהלה קבלת עול מצוות ולא להודיעו על כך, מאחר ומטבילין אותו על דעת בית דין, אין קבלת המצוות מעכבת אותו".⁵⁶ גם הרב משה פיינשטיין בתשובתו הראשונה קבע בפשטות "ואת הקטנים יגיירו כי הם אינם צריכים קבלת מצוות ויגירו על דעת בית דין".⁵⁷

4) מצווה להחזיר זרע ישראל למקורו

בדומה לרב קאלישער, גם אצל הרב בן ציון חי עוזיאל (1880-1953) בולט היחס החיובי לקבלת גרים.⁵⁸ במיוחד הוא רואה מצווה להחזיר ליהדות כל מי שיש בו זרע ישראל: "... מכל מקום לבניהם ודאי שאנו חייבים לקרבם, לא מבעיא אם הם בני ישראלית... אלא אפילו אם הם בני גויה, הרי מזרע ישראל המה ואלה הם מבחינת צאן אובדות".⁵⁹ למרות שעל פי ההלכה בנו של ישראל מנכרית הוא בנה ולא בנו, מכל מקום מי שאביו מישראל, נקרא "זרע ישראל" לדעת הכל (קידושין ע"ח ע"א) ומצוה לגיירו, וכשמתגייר הוא חוזר למקור זרעו וחיותו. עוד מצווה יש בגיור והיא שאנו מכפרים גם על האב שחטא; שהרי מי שהוליד בן מנכרית עובר על "מזרעך לא תתן להעביר למולך" (מגילה כ"ה ע"א), ולכן מצווה לגייר את הבן כדי לכפר על האב. הרב עוזיאל איננו חושש שמא ייגרר הבן אחרי אמו הנכרית, דאדרבא אם דוחים אותו ועוקרים אותו ממקור חייו וזרעו שהוא אביו, ודאי שיטמע בין הגוים וכפור באלוהי ישראל וישנא תכלית השנאה את היהדות ותורתה ובהתגירותו ימלט מכפירה...

אך אם נגיירו יהיה קשור לאביו שידאג לחנכו ליהדות, וכיוון שיתחנך לתורה ויתרגל לכך, שוב לא ימחה בבגרותו.⁶⁰

ט) הנימוקים להתיר גיור קטנים במדינת ישראל

הרמב"ם, הטור והשלחן ערוך פוסקים בפשטות שמגיירים קטנים ואין בדבריהם כל הסתייגות. כמו כן, לא מצאנו בראשונים מי שאסר גיור זה. על פי הסוגיא בכתובות י"א ע"א, אין ספק שגר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין משום שהגיור הוא זכות לו וזכין לאדם שלא בפניו. הטענה שהחשש לאי־שמירת מצוות בעתיד הופך את הגיור מזכות לחובה לא הטרידה את חכמי ההלכה ולא עלתה כלל עד המחצית השנייה של המאה הי"ט. לכן למה לנו לחשוש היום למה שלא חששו לו בדורות הקודמים, מה גם שהפוסקים האחרונים חלוקים בענין זה. אולם מאחר שטענה זו הועלתה על ידי פוסקים חשובים ועליה הם מבססים את עיקר התנגדותם לגיור, מן הראוי לדון בה. ההתנגדות לגיור קטן שאמו איננה מתגיירת מבוססת על הטענה שהילד לא יתחנך לשמירת מצוות ולכן הגיור איננו זכות בשבילו אלא חובה. על טענה זו יש להשיב כדלהלן:

א. אין אנו יכולים לדעת מה שעתיד להיות ואין לנו לעסוק בנסתרותיו של הקב"ה (ברכות י' ע"א [והשווה רש"י לבראשית כ"א:י"ז])

ב. בזמן הגיור עצמו שעה שנכנס תחת כנפי השכינה אין שום חובה, ומעשה הגיור הוא זכות גמורה עבורו (תוספות לכתובות י"א ע"א, ד"ה מטבילין).

ג. כאשר הגיור נערך באופן רציני, ויש נהלים מסודרים, יש לקוות שיווצר קשר בין המשפחה לבין הרב שאחראי על תהליך הגיור ויתכן שהרב יצליח לשכנע את ההורים בדרכי נעם לשמור על אורח חיים יהודי וגם האם תשתכנע במשך הזמן ותתגייר.

ד. אפילו אם נאמר שיש לחשוש שבעתיד לא ישמור הגר מצוות, הרי כיוון שהוא מתחנך וגדל במדינת ישראל ולומד בבית ספר יהודי, הוא לא יהיה שונה מרוב היהודים, שגם אם אינם נקראים "שומרי תורה ומצוות", אך יש מצוות שהם כן מקיימים,⁶¹ וגם זו זכות. עצם החיים בארץ ישראל בתוך חברה שרובה יהודית, איננו מאפשר לחיות ללא איזשהו מפגש עם מסגרת של מצוות שאותם מקיימים במודע או שלא במודע. במובן זה אין דומה מי שמתגייר בארץ למי שמתגייר בחו"ל, ששם יכולים בנקל להינתק מהיהדות ולהיטמע בין הגוים.⁶² אבל במדינת ישראל קרוב לוודאי שהגר ייקלט בחברה היהודית, יתחנך עם יהודיה, יתקרב למסורת ישראל, ויתכן אף שיהיה יהודי שומר מצוות, ו"חביבה ארץ ישראל שמכשרת את הגרים" (סוף מסכת גרים).

ה. להיות גר בארץ ישראל היא זכות כשלעצמה שאיננה קיימת לגר שחי בחו"ל, וזאת מפני שבארץ קל ונעים יותר לגר להתערות בחברה היהודית.⁶³

ו. האוסרים טוענים שבמקום שנראה שהגר לא יקבל חינוך למצוות הגיור איננו זכות אלא חובה, ולכן אי אפשר לגיירו על דעת בית דין על פי העיקרון של "זכין לאדם שלא בפניו". אולם לטענה זו יש מקום רק באותם מקרים שהגיור הוא על דעת בית דין בלבד. אבל במקרה שאביו מביא אותו להתגייר, סוברים הטור והשלחן הערוך (יורה דעה רס"ח: ז') וראשונים אחרים שגיור זה איננו על דעת בית דין אלא על דעת אביו ואז אין מעשה הגיור מבוסס על העיקרון של זכין לאדם שלא בפניו. לדעת הרב עוזיאל, זו שיטתו של רש"י:

מדברי רש"י למדנו שאם האב מביא את בנו לגיירו אין צריך דעת בית דין אלא מטבילין אותו בפני בית דין ככל גוי גדול שבא להתגייר, דקטן ניחא ליה במה שעושה לו אביו.⁶⁴

כל שכן שאם הוריו מביאים אותו, שהגיור הוא על פי אבותיו⁶⁵ ולא על דעת בית דין. לכן הטענה שאין לגיירו על דעת בית דין על פי העיקרון של "זכין לאדם" איננה תקפה במקרים שהגיור נעשה על דעת הוריו.

ז. טענה נוספת שהובאה לאסור היתה, שבאותם מקרים שבהם ההורים אינם שומרי מצוות יש חסרון בגיור מפני שאין קבלת מצוות. אולם בענין זה יש לסמוך על דברי הריטב"א בכתובות י"א ע"א שקטן שאין בו דעת "לאו בר הודעה הוא ואינו מעכב". גם התוספות שסוברים שיש צורך בקבלת מצוות בגיור קטן, אומרים שקבלת המצוות נעשית לכשיגדל, וקבלה זו נעשית בכך שלא מחה או בכך שיודיעו לו שכרן ועונשן של מצוות (תוספות לסנהדרין ס"ח ע"ב, ד"ה קטן). וכן בדורנו פסקו הרבנים פיינשטיין וגורן שבקטן אין צורך בקבלת עול מצוות.

י) הלכה למעשה

העליה הגדולה מארצות חבר העמים הביאה עמה גם בעיות הלכתיות, בעיקר בענייני אישות וגיור. בהתמודדות עם בעיות אלה אפשר לנקוט בגישה מחמירה שתקשה על קליטתם של אותם עולים שאינם יהודים לפי ההלכה ורוצים לחיות בחברה היהודית בארץ ישראל. אך אפשר לנקוט בגישה הלכתית שתקל על קליטתם של עולים אלה ותקרב אותם לעם ישראל ולמסורת היהודית. אם נחמיר ולא נתיר גיורם של ילדים אלה שעלו מארצות חבר העמים (דבר שאיננו מתחייב מבחינה הלכתית כפי שראינו), נרחיק במו ידינו אותם עולים אזרחי ישראל שרוצים להיות חלק מהעם היהודי ונגרום שיהיו מנוכרים ליהדות ולמדינת ישראל. השאלה המרכזית העומדת בפני בית הדין היא: מהי כוונתם האמיתית של ההורים המבקשים לגייר את בנם? משום כך חייב בית הדין לדון בכל מקרה ומקרה לגופו של ענין שהרי אין כל המקרים שווים, "ואין לדמות מילתא למילתא וגברא לגברא". לכן, אם נראה לבית הדין שההורים מתכוונים באמת ובתמים לגדל את

ילדם כיהודי, יגיירו אותו. כשבית הדין דנים בגיור כדאי שיביאו בחשבון, בין השאר, שיקולים כגון: האם ההורים מתכוונים להישאר בארץ; האם יש בכוונתם לתת לילד חינוך יהודי ולהכין אותו לקראת טקס הברית המצוה שלו; האם מאמינה אמו בדת אחרת או שיש באווירת הבית דבר שעלול לפגוע בעליל בחינוכו היהודי של הילד. ואם בית הדין מוצא לנכון לקבל מאת ההורים התחייבות בקשר לחינוכו של הילד, או כל התחייבות אחרת בכתב או בעל פה, יעשו כן, כי "הכל לפי ראות עיני בית הדין".⁶⁶

לבסוף, נשאלת השאלה האם צריך להודיע לקטן שהוא גר. לדעת המהרש"ל (ר' שלמה לוריא, 1510-1573) קטן שאיננו יודע שהתגייר יכול למחות כשיוודע לו הדבר ואפילו כמה שנים לאחר שגדל:

ונראה הא דהגדילו אין יכולים למחות היינו שנודע להם שגיירו אותם הבית דין או אביהם, אבל אם היו קטנים מאוד ולא זכרו דבר ממה שגיירו [אותם] ואחר כך כשהגדילו נודע להם הדבר, יכולים למחות אף אחר שנהגו דת יהודית כמה שנים כל זמן שלא ידעו מהגרות.⁶⁷

על סמך דברים אלה פסק הרב יצחק יעקב וייס שיש צורך להודיע לילד שהוא גר, קודם שיגדל:

דדווקא אם ידע שהוא גר ולא מיחה אחרי שנתגדל ונהג מנהג יהדות שוב לא יכול למחות, אבל לא ידע שהוא גר, בוודאי יכול למחות כשיתודע דאפשר לו לומר: מה שלא מחיתי מקודם היה מחמת שחשבתי שאני יהודי מלידה.⁶⁸

אולם במקרה שלפנינו אין לחשוש כלל למחאה שהרי הוא גדל והתחנך במדינת ישראל וחי בין יהודים ויהדותו היא טבעית לו ומובנת מאליה. במציאות זו ראוי בהחלט לסמוך על דעת הריטב"א לכתובות י"א ע"א שסובר שאם התחנך הגר מקטנותו והורגל לאורח חיים יהודי מן הסתם לא יסור ממנו. כמו כן, המגמה הכללית של הפוסקים היא להגביל את אפשרות המחאה עד שיש כאלה שראו בה אפשרות תיאורטית בלבד,⁶⁹ ומלבד המהרש"ל אין אף אחד שמנסה להרחיב אפשרות זו למקרה שבו לא ידע שהוא גר. לכן נראה שאין לחשוש למחאה ואין חובה להודיע לילד שהוא גר.

הרב ישראל ורמן
ב' דראש חודש אלול תשנ"ה
בהסכמת כל חברי הוועד

הערות

1. הרמב"ן, בנסיון ליישב את דברי הרי"ף שלא הביא את דברי רב יוסף "הגדילו יכולין למחות", מעלה את האפשרות שהמימרא של רב יוסף מתייחסת דווקא למקרה של גר שנתגיירו בניו ובנותיו עימו ולא לדברי רב הונא – ראה הר"ן על הרי"ף לכתובות י"א ע"א, דפ' וילנא ד' ע"א, ד"ה ולענין.
2. ראה אנציקלופדיה תלמודית, ערך "גרות", חלק ששי, טורים תמ"ד-תמ"ה.
3. בית יוסף וב"ח על טור יורה דעה רס"ח, ד"ה נכרי.
4. שיטה מקובצת לכתובות י"א ע"א [להלן: שטמ"ק].
5. הרשב"א המובא בשטמ"ק.
6. הריטב"א לכתובות שם, מהד' גולדשטיין, ירושלים, תשמ"ב, טורים פ"ה-פ"ו.
7. המרדכי ליבמות, פרק ד', סימן מ', דפ' וילנא ג' ע"א.
8. שטמ"ק. [הרא"ה הנזכר הוא ר' אהרן הלוי מברצלונה (1235-1300)].
9. תוספות רי"ד לכתובות י"א ע"א בש"ס וילנא.
10. תוספות לכתובות י"א ע"א, ד"ה מטבילין.
11. רמב"ן לבבא מציעא ע"א ע"ב ורשב"א שם; ריטב"א לכתובות י"א ע"א.
12. אנציקלופדיה תלמודית, ערך "זכין לאדם שלא בפניו", חלק י"ב, טור קע"ב-קע"ג.
13. דעת הרי"י בתוספות הנ"ל (לעיל, הערה 10).
14. תוספות שם וריטב"א שם. לדעה זו אין לגרוס את המילה "מדרבנן" בדבריו של רבינא בבבא מציעא ע"א ע"ב.
15. רשב"א לבבא מציעא ע"א ע"ב, ד"ה רבינא. הארמית תורגמה לעברית.
16. תוספות לכתובות הנ"ל.
17. תוספות לסנהדרין ס"ח ע"ב, סוף ד"ה קטן. וכן דעת הרמב"ן בחידושו לבבא מציעא ע"א ע"ב.
18. תוספות לסנהדרין, שם.
19. רש"י לכתובות י"א ע"א, ד"ה על דעת בית דין פירש "והן נעשים לו אב", ושטמ"ק שם פירש את דבריו: "דעדיפא הך זכיה דנעשין לו כאב דלא הויא מטעם שליחות". וכן נראה גם מדברי המאירי לכתובות י"א ע"א, מהד' סופר, עמ' 51.
20. הרשב"א בשטמ"ק. וכך נפסק גם בשלחן ערוך: "בין קטן שגיירו אביו בין שגיירוהו בית דין יכול למחות משיגדיל" (יורה דעה רס"ח:ז).
21. החתם סופר הביא דעה זו שמצא בשיטה מקובצת: "ראיתי בשיטה מקובצת... דסבר ליה דמיירי ש"ס שאין אבותיו מתגיירים עמו, אבל אם מתגיירים עמו בודאי אינו יכול למחות". הטעם לכך הוא שבדבר שהוא זכות גדולה בודאי

- אינו יכול למחות. לדעת החתם סופר זו גם שיטה בה"ג והרמב"ם. ראה שו"ת חתם סופר, יורה דעה רנ"ג.
22. הרמב"ן הנ"ל (לעיל, הערה 1).
23. זאת שיטת הרי"ף לדעת הריטב"א לכתובות, טור צ"ב. וכן כתב המגיד משנה בהלכות איסורי ביאה י"ג:ז' שהרי"ף והרמב"ם לא הביאו את דעתו של רב יוסף משום שהיא נדחתה.
24. רשב"א וריטב"א בשטמ"ק.
25. שם ושם.
26. "דנהי דמחאה דקטנות לאו מחאה היא לענין שאם נתרצית אחר כך אין מחאתה כלום. אפילו הכי מהניא לענין דלאחר שהגדילה אם עמדה במחאתה מהני – הר"ן לכתובות י"א ע"א, סוף ד"ה גרסינן.
27. תוספות לכתובות י"א ע"א, ד"ה לכי גדלה בשם הר"י. והשווה רא"ש ור"ן שם ושלחן ערוך יורה דעה רס"ח:ח'.
28. שטמ"ק בשם תוספות.
29. על קבלת מצוות לגרים באופן כללי ראה תשובתו של הרב טוביה פרידמן בתשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל ג' (תשמ"ח-תשמ"ט), עמ' 59-68, שנדפסה שוב בתיקונים בבאר טוביה: מכתבי הרב טוביה פרידמן, ירושלים, תשנ"ב, עמ' ל"א-מ'.
30. הריטב"א לכתובות י"א ע"א, טור פ"ו.
31. תוספות לסנהדרין ס"ח ע"ב, סוף ד"ה קטן.
32. שטמ"ק בשם תוספות.
33. הלכות גדולות, הלכות מילה, חלק א', ירושלים, תשל"ב, עמ' 218.
34. טור יורה דעה רס"ח. ועיין שם בב"ח ד"ה כתב בעל הלכות, לפירוש של שיטת בה"ג.
35. על תופעת החילון במאה הי"ט ראה יעקב כ"ץ, ההלכה במיצר, ירושלים, תשנ"ב, עמ' 53-54. על הגיור כנושא למחלוקת ראה סמט, עמ' 488. כל הקיצורים להלן מתייחסים לרשימת הספרות בסוף התשובה.
36. על פרשה זו ראה אלינסון, סמט וכהן.
37. שו"ת רבי עזריאל, חלק יורה דעה, סימן רכ"ט-ר"ל. הציטוטים להלן לקוחים משם.
38. על הקשר בין עמדתו של הרב קאלישער לבין היותו ציוני, ראה אצל סמט, עמ' 492-495.
39. ודאי שאין זה פשוטם של דברים ולא מצאנו בראשונים מי שפירש בדרך זו והעיקר חסר מן הספר. ועיין שו"ת מטה לוי סימן נ"ד.
40. שרידי אש, חלק ב', סוף סימן צ"ו.

41. דבריו של הרב יצחק אלחנן מובאים כלשונם בשו"ת מטה לוי לרב מרדכי הלוי הורוויץ, סימן נ"ה. לחילופי האגרות בין הרב יצחק אלחנן שאסר לגייר, לבין הרב הורוויץ שנטה להתיר, ראה שם, סימנים נ"ד-נ"ה.
42. ר' יצחק יעקב רבינוביץ, שו"ת זכר יצחק, סימן ב'.
43. ר' יצחק אלחנן ור' יצחק יעקב רבינוביץ אוסרים על הגיור לכתחילה. אבל בדיעבד, אם נערך גיור זה, פסק בית הדין הרבני האזורי בירושלים על סמך תשובותיהם שהוא גר מספק, ואם ירצה להיות יהודי כשיגדל, צריך הטפת דם ברית, טבילה וקבלת מצוות – ראה פד"ר.
44. שו"ת דעת כהן, סימן קמ"ז. הארמית תורגמה לעברית.
45. תוספות לכתובות י"א ע"א, ד"ה מטבילין, בפירוש הראשון.
46. הריטב"א, שם, טור פ"ז. הארמית תורגמה לעברית.
47. שו"ת מנחת יצחק, חלק ג', סימן צ"ט.
48. שו"ת מטה לוי, סימן נ"ד-נ"ה.
49. שם, סימן נ"ד.
- 49א. שם, סוף סימן נ"ה.
50. שו"ת עצי לבנון, סימן ס"ד.
51. שו"ת אמרי דוד, סימן קע"ב, אות ב'.
52. הוא מצטט מראש השנה ט"ז ע"ב. והשווה גם בראשית רבה, פרשה נ"ג, מהד' תיאודור-אלבק, עמ' 572-573.
53. אגרות משה, אבן העזר, חלק ד', סימן כ"ו.
54. שם, יורה דעה, חלק א', סימן קנ"ח.
55. שנה בשנה, תשמ"ד, עמ' 151-155.
56. שם, עמ' 152.
57. אגרות משה, אבן העזר הנ"ל.
58. משפטי עוזיאל, אבן העזר, סימן י"ט-כ' = פסקי עוזיאל, סימן ס"ד-ס"ה.
59. פסקי עוזיאל, עמ' שפ"ה.
60. שם, עמ' שע"ח-שע"ט.
61. עדות לכך אנו מוצאים בסקרי דעת הקהל של מכון גוטמן משנת תשנ"ד, שתושבי הארץ קרובים למסורת ומקיימים מצוות במידה רבה יותר ממה שמקובל לחשוב.
62. הרב ל"י רבינוביץ, "בעיות גיור בקהילות ישראל", מחניים צ"ב (תשכ"ד), עמ' 38.
63. ראה ראינות עם גרים ב-*The Jerusalem Report*, May 20, 1993.
64. פסקי עוזיאל, עמ' שע"ה. וזו דעת הבית יוסף והב"ח בשיטת רש"י בטור יורה דעה רס"ח.
65. שטמ"ק בשם רש"י והלכות גדולות הנ"ל (לעיל, הערה 33).

66. הערכת כוונתו האמיתית של המתגייר נתונה לשיקול דעתו של בית הדין כפי שמצאנו בענין אותו נכרי שבא לפני הלל ואמר גיירני בשביל שישמוני כהן גדול (שבת ל"א ע"א), ותוספות פירשו ביבמות כ"ד ע"ב ד"ה ולא: "בטוח היה הלל דסופו להיעשות לשם שמים". ועל כך כתב הבית יוסף: "ומכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני בית דין" (טור יורה דעה סוף סימן רס"ח). וראה תשובתו של הרב גרשון בקון, תומך כהלכה, ב', עמ' 54-57 (באנגלית).
67. ים של שלמה לכתובות פרק א', אות ל"ה.
68. שו"ת מנחת יצחק, חלק ג', סימן צ"ט, אות י"ג.
69. ראה סמט, עמ' 489.

ספרות

א) שאלות ותשובות

- ר' יצחק אלחנן – מובא אצל ר' מרדכי הלוי הורוויץ
R. Gershon Bacon, *Tomeikh Kehalakhah* 2 (1994), pp. 54-57 – ר' גרשון בקון –
ר' שלמה גורן, "אפשרויות לגרות של קטינים", שנה בשנה תשמ"ד, עמ' 151-155
ר' וולטר ג'ייקוב – R. Walter Jacob, *Contemporary American Reform – Responsa*, New York, 1987, No. 47; *Questions and Reform Jewish Answers*, New York, 1992, Nos. 125, 128
- ר' דוד הלוי הורביץ, שו"ת אמרי דוד, סימן קע"ב, אות ב'
ר' מרדכי הלוי הורוויץ, שו"ת מטה לוי, סימן נ"ד-נ"ה
ר' עזריאל הילדסהיימר, שו"ת רבי עזריאל, חלק יורה דעה, סימן רכ"ט-ר"ל
ר' יחיאל יעקב וויינברג, שרידי אש, חלק ב', סימן צ"ה-צ"ו
ר' יצחק יעקב וייס, שו"ת מנחת יצחק, חלק ג', סימן צ"ט
ר' בן ציון מאיר חי עוזיאל, משפטי עוזיאל, אבן העזר, סימן י"ט-כ' = פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, ירושלים, תשל"ז, סימן ס"ד-ס"ה
פד"ר – פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, כרך א', ירושלים, תשי"ד, עמ' 375-381
- ר' משה פיינשטיין, אגרות משה, אבן העזר, חלק ד', סימן כ"ו, אות ג'; יורה דעה, חלק א', סימן קנ"ח
ר' יהודה ליב צירלסון, שו"ת עצי לבנון, סימן ס"ד
ר' צבי הירש קאלישער – מובא אצל ר' עזריאל הילדסהיימר

הרב ישראל ורמן

ר' אברהם יצחק הכהן קוק, שו"ת דעת כהן, סימן קמ"ז
ר' יצחק יעקב רבינוביץ, שו"ת זכר יצחק, סימן ב'

R. Avram Israel Reisner, "On the Conversion of Adopted – אברם רייזנר –
and Patrilineal Children", CJLS, Tevet 5748, 24 pp.

(ב) מחקרים

David Ellenson, *Tradition in Transition*, Lanham, Maryland, – אלינסון
1989, pp. 101-122

ר' עזריה ברזון, "בענין גר קטן", ברקאי ד' (תשמ"ז), עמ' 197-208

J. Simcha Cohen, *Intermarriage and Conversion: A Halakhic Solution*, – כהן
Hoboken, New Jersey, 1987, pp. 3-24

משה סמט, "גרות וציונות", ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, ירושלים, תשנ"ב, עמ'
508-487

מנחם פינקלשטיין, הגיור: הלכה ומעשה, רמת גן, תשנ"ד, עמ' 148-162